

Kdo je sporočevalec?

(Raziskava o odnosih med novinarji in viri informacij)

Viri informacij so bistveni dejavnik pri nastajanju in oblikovanju novinarskih sporočil. Ker je vsako sporočilo, vsaka informacija nujno tudi interpretacija (glej npr. Košir, 1988:11–13), so viri informacij vselej tudi (so)določevalci pomenov. Ti pomeni pa so umeščeni v samo bistvo podob, ki jih ustvarjajo mediji. Na kakšen način se vanje vpletajo viri informacij, kakšna in kolikšna je njihova vloga – to je hotela ugotoviti raziskava, izvedena v okviru raziskovalnega projekta *Novinarski diskurz v času in prostoru*.

Metoda

Enomesečna raziskava je bila izvedena z metodo neposrednega opazovanja dela novinarjev v eni od slovenskih lokalnih redakcij, ki izdaja tedenski časopis v nakladi okoli 20 tisoč izvodov.¹ Trije novinarji, izbrani na podlagi različnosti (različna starost, spol, izobrazba, delovni staž, delovno področje . . .) so bili opazovani sistematično po 1 teden ves delovni čas. Zaradi razporeditve delovnih mest je bilo ob vsakem možno delno opazovati še po 2 novinarja. Na podlagi opazovanja so nastali zapisi »iz polja« (field notes), ki vsebujejo poleg opisov dogajanja tudi dokaj natančen časovni potek, skice stanj in premikov ter komentarje dogajanj. Opazovanje se je začelo brez vnaprejšnjih kategorij, v katere bi se dalo razvrščati delovanje novinarjev. Te kategorije so bile induktivno izvedene kasneje – v obdelavi. Po končanem opazovanju so bili z novinarji opravljeni intervjuji, v katerih so lahko tudi sami pojasnjevali razloge za določene vrste delovanja. V raziskovanju pa so bili vključeni tudi dokumenti, ki v podjetju že obstajajo – analiza časopisa, analize branosti, podatki o zaposlenosti, financiranju, organizaciji dela, registraciji podjetja ipd. Vsem vpletenim je bila zagotovljena anonimnost. Zaradi relativno omejenega obsega raziskovanja (čas, število novinarjev in relativno majhno število njihovih virov (193)) in zaradi same metode² ugotovitev raziskave, ki so sicer v marsičem podobne ugotovitvam tujih raziskav o virih informacij, (še) ne kaže posploševati. Razumeti jih je treba predvsem kot prvo konkretnejšo in domačo osnovo za nadaljevanje dela (druge ravni, druge redakcije, druge metode) na področju raziskovanja odnosov med viri informacij in novinarji, s katerim se v preteklosti pri nas še nismo ukvarjali.

* Ines Drame, dipl. novinarka, FDV v Ljubljani.

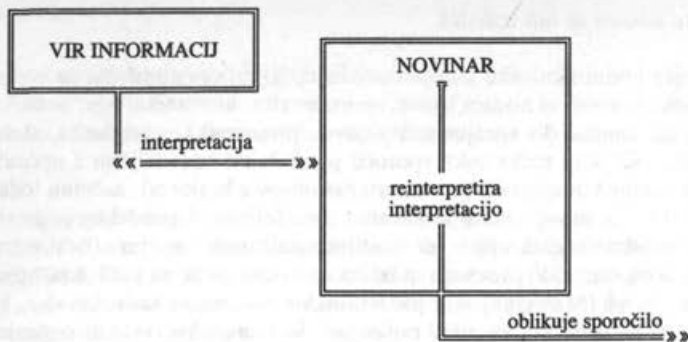
¹ V Sloveniji je 7 lokalnih oz. regionalnih časopisov. 5 od teh je tednikov, 2 pa izhajata dvakrat tedensko. Njihova skupna tedenska naklada je okoli 185 tisoč izvodov, njihov potencialni doseg pa okoli 458 tisoč bralcev (glej Mediana, april 1993, str. 34–49). Izbrani časopis se po svojih značilnostih uvršča blizu povprečnih vrednosti.

² »V primerjavi z drugimi metodologi si udeležni opazovalec prizadeva samo demonstrirati verjetnost svojih hipotez, ne pa jih »testirati« ali »dokazati« (Bogdan in J. Taylor, 1975:80).

Starejše komunikološke teorije opredeljujejo proces množičnega komuniciranja kot tok sporočil od nosilca izjave, sporočevalca, komunikatorja, koderja preko določenega kanala do sprejemalca izjave, prejemnika, recipienta, dekodeerja, naslovnika. Končna točka toka sporočil je običajno opredeljena z uporabnikom množičnomedijskih sporočil (v primeru časopisov z bralcem), začetna točka (sporočevalec) pa je mnogo manj konkretno opredeljena. Opredeljujejo jo sicer kot komunikacijsko organizacijo ali institucionalizirano osebo (Schramm), kot abstraktno osebnost, ki proizvaja in izbira sporočila glede na vsakokratno situacijo in lasten interes (Maletzke), kot profesionalne posamične sporočevalce, komunikatorske kolektive, kot so npr. redakcije, in komplekse velikih organizacij, ki opravljajo komunikacije (Prakke), kot anonimno in stereotipizirano skupino (Koszyk in Pruys) in podobno... iz navedb je razvidno, da so te opredelitive abstraktne ali pa omejene na komunikacijsko organizacijo in/ali njene člane – novinarje. Če sledimo Laswellovemu obrazcu, kdo – sporoča kaj – po katerem kanalu – komu – s kakšnim učinkom in če pri tem člen kdo opredelimo kot vlogo sporočevalca in nadzora, bi potemtakem veljalo, da je novinar oz. komunikacijska organizacija, katere člen je, tista točka, ki ima nadzor nad množičnim komuniciranjem in ki sporoča. Številni realni primeri pa kažejo, da zadeva ni tako preprosta. Naj navedem poenostavljen primer: novinarja pokliče vir informacij – pomemben predstavnik vladajoče koalicije in mu sporoči, da pripravljajo velik dogodek, na katerem pričakujejo pomembne tuje goste in bi želeli, da se ga udeleži veliko ljudi. Novinar rutinsko pristane na sodelovanje oz. na pokrivanje dogodka, saj je ta po vseh selektivnih kriterijih vreden novinarske pozornosti. Ker vir zaradi kontinuitete dela z njim pozna, mu zaupa, pristane še na posredovanje pisnih informacij – scenarija, ob tem pa dobi še pisno mnenje, izjavo organizatorja, ki utemeljuje nujnost, potrebnost in koristnost dogodka, ter deluje pozitivno na naslovnike. Novinar v pomanjkanju časa, obilici dela in odločitvi na temelju rutine in zaupanja dobesedno prepíše del izjave, izloči podatke o viru ter sporočilo objavi kot lasten tekst. Kdo je v tem primeru sporočevalec? Novinar – ker se je njegova opredelitev dogodka skladala z virovo opredelitvijo? Komunikacijska organizacija, ki je sprodirala časopis, v katerem je sporočilo objavljeno? Ali tisti, ki je imel interes sporočanja in je sporočilo v bistvenih potezah tudi oblikoval? Zaradi številnih primerov takšnih nejasnosti je opredelitev sporočevalca kot novinarja ali komunikacijske organizacije nezadostna. V večini novinarskih sporočil deluje zapletenejša sporočevalska struktura, ki bi jo lahko poenostavljeno ponazorili s tole shemo:

Bistven del sporočevalske strukture je torej običajno tudi vir informacij. Kot ugotavlja Soloski (1989), pa je v obilici raziskav o procesu ustvarjanja novinarskih sporočil le malo takih, ki bi se sistematično ukvarjale z viri informacij oz. novic.³ Ker pa, kot ugotavlja Tuchmanova (1978), novice ne reflektirajo realnosti, ampak jo dejansko pomagajo kreirati, ker so novice dialektične na ta način, da orišejo obstoječo konceptualizacijo realnosti in hkrati pomagajo spreminjati našo percepcijo te realnosti, so ugotovitve o tem, kako novinarji zbirajo informacije (novice) in katere tipe virov pri tem uporabljajo, še toliko pomembnejše. Določajo, katere informacije bodo posredovane javnosti, pa tudi katera »podoba družbe« bo pred-

³ Podobno ugotavlja Schlesinger, ki vidi v odnosih med viri in mediji ključno temo za sociologijo novinarstva, ob tem pa opozarja, da so bile dosedanje raziskave mediocentrične in da niso znale pogledati na te odnose s stališča samih virov informacij (Schlesinger, 1989; 283–284).

stavljena. Odgovor na ta vprašanja ne govori le o tem, katera informacija in katera podoba, temveč tudi »čigava«. Ne glede na to da se zdi, da gre le za dejstva, pa se je treba zavedati, da »... ta dejstva vselej nekomu pripadajo« (Altheide, 1974:17). Raziskave s tega področja dokazujejo, da običajno pripadajo uradnim virom informacij, od katerih so novinarji temeljno odvisni.

Sigal (1973)⁴ je v študiji virov in kanalov informacij sporočil, ki so se pojavila na naslovnih straneh New York Timesa in Washington Posta, ugotovil, da večina temelji na rutinskih komunikacijah z uradnimi vladnimi uslužbenci. V drugi raziskavi (Sigal, 1986) pa ugotavlja, da ameriški novinarji z zanašanjem na avtoritativne vire obvladujejo negotovost, ker je v množičnih gibanjih in nemirih težko ugotoviti, kdo je voditelj. Chibnall⁵ je ugotovil, da je novinarjeva izbira vira vselej obarvana s pričakovanji urednika, ki želi v tekstu videti uradno oceno ne glede na njeno točnost. Brown, Bybee, Wearden in Straughan (1987) prav tako ugotavljajo odvisnost od uradnih virov, vendar opozarjajo, da je ta manjša v 4 lokalnih medijih kot pa v New York Timesu in Washington Postu. V lokalnih medijih, ki so jih proučevali, naj bi uradni viri »povzročili« 48 odstotkov sporočil. Podobne so ugotovitve Soloskija, čigar rezultati kažejo, da so uradne informacije primeren vir 56 odstotkov sporočil v nekem lokalnem dnevniku (Soloski, 1989).

Rezultati raziskav so zaradi različnih metod le omejeno primerljivi (večina jih temelji na analizi vsebine, na analizi posameznih delov časopisa ipd.), toda kljub drugačnemu metodološkemu pristopu na prevladovanje uradnih virov kaže tudi moja raziskava. Z metodo opazovanja sem skušala najti tudi možno razlago za tako, očitno splošno stanje v novinarstvu. Izkazalo pa se je, da je drugačna metoda koristna še za opozorilo na pomanjkljivost tovrstnega proučevanja zgolj z analizo besedil. Moje opazovanje je imelo za izhodišče stik, odnos s posameznim virom informacij in ne posamezno besedilo. Na tej podlagi pa se je pokazalo, da je prisotnost uradnih virov v samem postopku dela še večja, kot se to kaže v samih besedilih. Uradni viri (pa tudi viri nasploh) se namreč v besedilih lahko s svojimi stališči pojavljajo prikrito – brez navedbe. Tuje raziskave kažejo, da je v lokalnih

⁴ Njegova študija je bila zgled večini kasnejših tovrstnih raziskav.

⁵ Steve Chibnall, 1977, *Law-and-Order News: An Analysis of Crime Reporting in the British Press*, Tavistock Publications, London (povzeto po Atwater in Green, 1988:968).

časopisih⁶ delež uradnih virov manjši kot v nacionalnih časopisih. Če bi to držalo tudi pri nas (kar je treba še preveriti), bi to pomenilo, da uporaba uradnih virov v nacionalnih medijih presega 65 odstotkov, kolikor znaša delež uradnih virov pri raziskovani lokalni redakciji oz. njenih treh (oz. devetih) novinarjih.

Rutinsko prepoznavanje novinarskih dogodkov

V novinarskem delu obstajajo vnaprej določeni, rutinizirani tipi delovanja, na kar opozarja tudi ugotovitev »nepričakovani rutini« (»emergency-routine«), to je o posebnem rutinskem odzivu novinarja v neobičajnih okoliščinah. Ko se pojavi nepričakovani »veliki« dogodek, novinarji »vedo«, kaj je treba storiti, in zelo podobno reagirajo (glej Tuchman, 1977:47). Ta programiranost se tudi izraža v in hkrati vpliva na uporabo določenih tipov virov informacij. Tipi, rutine, vzorci delovanja so namenjeni temeljni novinarjevi dejavnosti, kot jo ta v skladu s svojim znanjem običajno razume – oblikovanju novinarskih sporočil, ki vsebujejo »informacije« oziroma govorijo o »dogodkih«. Pri tem termin informacija vključuje tudi pomen, saj je »rezultat miselnega prisvajanja stvarnosti« (Splichal, 1990:55). Ima tri razsežnosti – sintaktično, semantično in pragmatično. Sporočilo je lahko informacija šele, ko so upoštevane vse tri razsežnosti. S tem se nujno povezuje interpretacija – pomen je vedno interpretiran in »uporabnost« oz. pragmatična vrednost informacije prav tako temelji na interpretaciji. Interpretacija je zato tudi v samem bistvu »novinarskega dogodka«. Kot ugotavlja Tuchmannova, je »vsakdanji svet sestavljen iz preobilja dogajanj, med katerimi se mnoga identificirajo kot pomembni novinarski dogodki za nekatere posameznike ali skupine. Novinarske organizacije pa morajo te zahteve sortirati.« Zato morajo »1) omogočati prepoznavanje nekaterih dogajanj kot novinarskih dogodkov, 2) zagotavljati takšne vzorce sporočanja dogodkov, ki zmanjšajo vsakokratno zahtevo dogajanja po posebni obravnavi in obdelavi, in 3) razporediti delo v času in prostoru tako, da bodo lahko prepoznane novinarske dogodke rutinsko vključile in obdelale« (Tuchman, 1977:45).

»Prepoznavanje« novinarskih dogodkov temelji na interpretaciji akterjev dogajanja, ki novinarju signalizirajo, da gre za »novinarski dogodek« (kar se kaže v pošiljanju vabil in obveščanju medijev oz. posameznih novinarjev), novinarjevem (ne)strinjanju z njihovo opredelitvijo dogodka kot vrednega novinarske pozornosti (kar se kaže v (ne)pokrivanju dogodka) ali njegove zaznave nečesa kot takega (kar se kaže v iskanju informacij pri izbranih virih) in naslovnikovem (ne)sprejemanju in reinterpreteranju teh interpretacij.

Proces definiranja in interpretiranja nekaterih dogajanj kot novinarskih dogodkov (ki je pogojen s selektivnimi mehanizmi) je precej rutiniziran – nekatera vabila se vpišejo na koledar, druga gredo avtomatsko v koš za smeti, nekatere zaznave se takoj preverjajo ali »legitimirajo« pri vnaprej določenih virih informacij, ki se običajno – spet rutinsko – pokličejo po telefonu, kadar ni možno dobiti takojšnje informacije, se zaznava zlahka pozabi ipd. Ko se dogodek definira kot dogodek, ga novinar spremlja ali išče informacije (ga »pokrije«), na osnovi »materiala«, ki ga tako zbere, pa oblikuje novinarsko sporočilo, s temi opravili je bistveno zaznamovan novinarjev delovnik. Raziskava je pokazala, da pisanje in snemanje oziroma končno oblikovanje sporočil vzameta novinarjem vsaj tretjino delovnega časa,

⁶ V nasprotju s pri nas prevladujočim mnenjem, da naši dnevniki dosegajo za ameriške razmere izjemno majhne naklade, podatki Soloskega (1989) kažejo, da to ne drži. Ameriški lokalni časopisi dosegajo naklade okoli 25 tisoč izvodov (Soloski, 1989), kar pomeni, da po tej plati niso tako zelo daleč od naših razmer.

lahko pa tudi več (za sistematično opazovane novinarje so odstotki 33,04, 48,32 in 35,11). Preostali čas je – če odmislim pripravo – v načelu namenjen zbiranju (prejemanju, iskanju . . .) informacij. Pri tem je opaziti, da obstajajo med novinarji pomembne razlike glede preferiranja nekaterih kanalov komuniciranja z viri informacij. Tako npr. je enemu novinarju vzelo največ časa spremljanje dogodkov, drugemu telefoniranje in tretjemu osebni stiki.

Čeprav dopuščam možnost, da so ti pojavi situacijsko in časovno pogojeni, pa menim, da obstajajo tovrstni vzorci in da so pomembno pogojeni s tem, kakšna je novinarjeva mreža virov informacij, kakšen dostop⁷ ima do vozlišč te mreže in kakšen odnos ima do njih. Na primer: novinar A ima dogodke tako blizu, da je zanj in vire »normalno«, da jih spremlja. Novinarju C so dogodki istega tipa oddaljeni, zato je z viri vzpostavil odnose, ki mu omogočajo, da ne spremlja dogodkov, ampak se o njih informira »iz druge roke« – osebno prek prijatelja, ki je novinar v drugi redakciji, telefonsko prek samih organizatorjev dogodkov.

Podobno je za te vzorce preferiranja določenih kanalov pomemben odnos do virov informacij. Tistih, ki jih bolj cenijo, više vrednotijo, do katerih imajo službeno ali osebno pozitivnejši odnos, na primer ne želijo »razočarati« z odsotnostjo z dogodka, ki ga je kot takega definiral vir.

Kdo definira in interpretira dogodek?

Novinarji približno polovico svojega delovnega časa vsaj načelno namenjajo zbiranju informacij.⁸ Ta čas morda ni toliko »namenjen«, kot je »razpoložljiv«, saj ga omejuje nujnost oblikovanja sporočil. Več kot polovico tega časa pa namenjajo iskanju informacij. Skupaj s prejemanjem obsega ta čas skoraj 90 odstotkov informacijsko-dogodkovnega delovanja novinarjev (druge dejavnosti za zbiranje informacij so preverjanje, izmenjava, dajanje, dogovarjanje). Vendar pa prevladovanje iskanja v večini primerov NE pomeni, da so novinarji primarni iniciator komunikacije, ki sproži definiranje novinarskega dogodka kot takega in oblikovanje novinarskega sporočila. Čeprav je čas, porabljen za prejemanje informacij, v primerjavi s časom za iskanje relativno kratek (v povprečju 13,27 odstotka razpoložljivega časa za zbiranje informacij), pa prejete informacije bistveno določajo iskanje. Koliko je torej novinar dejansko določevalec dogodkov? Če bi opazovane stike z viri informacij razvrstili po tem, kdo je bil »kriv« za stik in s tem za zbiranje informacij, pokrivanje dogodkov, bi dobili tole sliko:

	Novinar A		Novinar B		Novinar C		Novinar D		Skupno	
Št. virov	54	100%	45	100%	43	100%	51	100%	193	100%
Novinar	10	18,52	17	37,78	16	37,21	16	31,37	59	30,57
Vir	29	53,70	11	24,44	11	25,58	18	35,29	69	35,75
Služba	15	27,78	17	37,78	16	37,21	12	33,34	65	33,68

⁷ Ta dostop je lahko tudi prostorsko pogojen. O prostorski dimenziji odnosa do virov in njihovega izbora glej npr. Rossi Martin, 1988. Na osnovi case study ugotavlja, da je zlasti pomembna geografska bližina novinarja, ki neposredno vpliva na izbor vrste vira in na raznovrstnost izbranih virov. Pomemben vpliv pa ima tudi razdalja med sedežem novinarske organizacije in dogodkom.

⁸ Podrobnejša obravnava razporejanja časa novinarjev bi bila za to besedilo preobsežna, zato opozarjam samo na tiste časovne vidike, ki so pomembni za stike z viri informacij, oz. na tiste časovne segmente, v katerih se ti stiki dogajajo.

Razlaga:

Novinarji A, B, in C so trije v raziskavi sistematično opazovani novinarji, novinar D pa je skupno ime za preostalih 6 naključno opazovanih novinarjev – podatki za novinarja D so torej zbirni.

Št. virov pomeni število vseh med raziskavo identificiranih virov informacij, s katerimi so posamezni novinarji (A, B, C in D) imeli stike.

Kategorija *novinar* se nanaša na tisto število virov, s katerimi je novinar imel stik zaradi lastnih zaznav ali interesov, ki so jih sprožili njegovo osebno življenje, govornice ali spodbude prijateljev, pa tudi drugi mediji. Največji delež imajo zaznave (v skupnem številu 59 je 19 ali 32,2% zaznav) in prijatelji (16 ali 27,12%).

Kategorija *vir* se nanaša na število virov, s katerimi je bil novinar v stiku zaradi virovih napovedi dogodkov, vabil na dogodke, eksplicitno izraženih interesov, posredovanih informacij, pa tudi psevdo-feedbacka. Največji delež imajo prav vabila in napovedi dogodkov (v skupnem številu 69 nastopa 23 ali 33,33% vabil in 20 ali 28,98% napovedi dogodkov), precej pa je tudi eksplicitnega interesa vira (15 ali 21,7%).

Kategorija *služba* pa se nanaša na število virov, s katerimi je novinar komuniciral zaradi »službenega naročila« – zaradi dela za ustaljene rubrike, zahtev po kontinuiranem spremljanju nekoč začete teme in podobnega. Največji delež ima delo za ustaljene rubrike oziroma v redakciji dogovorjene teme, ki jih obdelajo vsi novinarji na svojih teritorialnih ali tematskih področjih (v skupnem številu 65 je delo za rubriko vzrok za stike s 25 ali 36,23% viri).

Iz tabele je razvidno, da je novinarjeve stike z viri informacij v povprečju v skoraj 70 odstotkih primerov »zakrivil« nekdo drug – ne novinar sam. Novinar torej v številnih primerih pristaja na definicijo novinarskega dogodka, kot mu jo posredujejo drugi. Opazovanje je pokazalo, da zlasti nevrprašljivo sprejeta definicija dogodkov, ki jih posredujejo uradni viri, ki nastopajo tudi kot viri »po funkciji« – torej kot zastopniki – predvsem oblastnih – institucij in jih zelo rutinsko tudi pokrivajo. Na lokalni ravni so tipičen primer na primer pokrivanja sej občinskih izvršnih svetov in skupščin, ki jih pokrivajo brez presoj tematik in pomembnosti.

Da novinarji v glavnem sprejemajo uradne definicije novinarskih dogodkov, kažeta tudi razmerje med uradnimi in neuradnimi viri ter podatek o tem, kolikokrat na podlagi stika z virom informacij ni prišlo do oblikovanja novinarskega sporočila. To lahko vzamemo kot možen kazalnik novinarjevega nesprejemanja ponujene definicije dogodka, informacije:

Število virov glede na status vira uradni/neuradni

	Novinar A		Novinar B		Novinar C		Novinar D		Skupno	
Št. virov	54	100%	45	100%	43	100%	51	100%	193	100%
Uradni	29	53,70	36	80	22	51,16	39	76,47	126	65,28
Neuradni	25	46,30	9	20	21	48,84	12	23,53	67	37,72

Opomba: Kot *uradni* so opredeljeni vsi viri, ki lahko o dogodku, informaciji govorijo zaradi svoje priznane funkcije – najrazličnejši »pooblaščenici« za dajanje informacij, vodje (ali njihovi namestniki) različnih organizacij, služb, skupnosti. Kot *neuradni* pa so opredeljeni tisti, ki nastopajo kot posamezniki z lastnim mnenjem, videnjem, interpretacijo, informacijo, dogodkom – bodisi vpleteni ali ne.

Nepojavljanje teksta glede na status vira

	Novinar A		Novinar B		Novinar C		Novinar D		Skupno											
	Uradni	Neuradni	Uradni	Neuradni	Uradni	Neuradni	Uradni	Neuradni												
Št. virov	29	100%	25	100%	35	100%	9	100%	22	100%	21	100%	39	100%	12	100%	126	100%	67	100%
NI TEKST	2	6,89	8	32	1	2,78	4	44,44	0	0	8	38,09	3	7,69	1	8,33	6	4,76	21	31,35

Opomba: Kategorija *ni teksta* velja takrat in samo takrat, kadar o temi, ki je bila vsebina komunikacije z virom informacij, sploh ni bil napisan tekst, ne pa takrat, kadar vir informacij v tekstu ni citiran. (Menim, da citiranje – eksplicitno, prikrito ali necitiranje, govori bolj o odnosu – tudi osebnem – novinarja do vira kot pa o sprejemanju njegove definicije dogodka.).

Iz tabel je razvidno, da pri vseh opazovanih novinarjih prevladujejo uradni viri ter da na podlagi komunikacije z uradnimi viri praviloma tudi nastane novinarsko sporočilo. Od 126 stikov z uradnimi viri je bilo le 6 (4,76%) takih, da se sporočilo ni pojavilo. Pa še pri tem je bilo nekaj primerov, ko da sporočilo ni prišlo zaradi virove želje – npr. vir je eksplicitno dejal, da je o novinarjevi temi, začetni na podlagi neuradnih informacij, še prezgodaj govoriti in novinar je delo o tej tematiki opustil.

Mnogo večji delež nepojavljanja sporočila, ki bi lahko nastalo na podlagi komunikacije z neuradnim virom, bi morda lahko pojasnili s specifično pozornostjo, ki jo novinarji namenjajo uradnim oziroma neuradnim virom. Iz zapiskov opazovanja se kaže, da novinarji mnogo pozorneje in intenzivno poslušajo uradne virove, s katerimi se običajno tudi namensko srečujejo, kot pa neuradne, pri katerih je pogostejši neformalni stik. Zato pri uradnih virih slišijo tudi slučajne opazke, pri neuradnih pa pogosto »preslišijo« celo temeljno vsebino komunikacije.

Drugi možni razlog za takšno ravnanje pa je količina potrebnega dela. Ko novinar sprejme uradne definicije dogodkov, porabi za spremljanje teh dogodkov in zbiranje informacij večino delovnega časa, ki ga sam označuje kot »razpoložljivega«. Te dogodke tudi definira kot tisto, kar »mora« narediti, medtem ko druge teme in dogodke, ki jih kot take definirajo neuradni viri, prepušča preostanku »razpoložljivega« časa. Tako utemeljeno odločanje se povezuje tudi s prilagajanjem delovnih rutin, kar se zlasti pozna novinarjem, za katere je temeljni način zbiranja informacij reagiranje na uradna vabila, napovedi dogodkov.

Drugi vidik odločanja na podlagi količine potrebnega časa je, da dogodki, informacije, ki jih dajo neuradni viri, običajno niso popolni v novinarskem »obrtiškem« smislu in zahtevajo dodatna iskanja, ki se zdijo novinarju zahtevnejša od tistih, ki jih – če sploh jih – zahtevajo uradne definicije in informacije.

Ni naključje, da je nepojavljanje teksta na podlagi informacij neuradnih virov najpogosteje povezano s temami, ki bi jih lahko označili kot »problematične« oz. kot tiste, pri katerih močno delujejo selektivni mehanizmi. Uradni viri informacij bi jih najverjetneje poskušali zanikati ali omiliti. V prvem primeru novinar predpostavlja, da bi »ostal brez teksta« oziroma brez dokaza, brez »uradnih dejstev«, v drugem bi definicija dogodka kot vrednega novinarske pozornosti zvedenela. Ne bi imela več začetne ostrine, zato bi bila pri naslovnih manj odmevna, kot je novinar na začetku predvideval. Drugi bistveni razlog pa je, da bi si novinar z njo zožal dostop do uradnih virov informacij, brez katerih si svojega dela ne zna predstavljati. Še zlasti kadar gre za vir, za katerega novinar meni, da je edini »pooblaščen« vir na svojem področju oz. da ima določen monopol nad informacijami.

Pozitiven odnos do uradnih virov

Novinarji z uradnimi viri informacij, s katerimi kontinuirano komunicirajo, običajno vzpostavijo vsaj službeno, če že ne tudi osebno pozitivne odnose. Medsebojna »potrebnost« in stalnost stikov vzpostavljata tudi podobnost perspektiv, interpretativnih in relevantnih shem. Da se kontinuiteta stikov pomembno povezuje z definiranjem odnosa do vira, dokazujejo tudi te tabele:

Kontinuiteta stikov z uradnimi viri

	Novinar A		Novinar B		Novinar C		Novinar D		Skupno	
Št. uradnih virov	29	100%	36	100%	22	100%	39	100%	126	100%
Kontinuiteta-DA	24	82,76	22	61,11	18	81,82	34	87,18	98	77,78

Razlaga: Kontinuiteta-DA pomeni, da gre za vire informacij, s katerimi so novinarji tudi med raziskavo komunicirali večkrat – o istih ali različnih dogodkih in informacijah, ali pa so jih v pogovoru po raziskavi opredelili kot stalne vire, kot tiste, s katerimi komunicirajo običajno od 1 do 2× na mesec do 2 do 3× na teden.

Stalni uradni viri in opredelitev odnosa do teh virov

	Novinar A		Novinar B		Novinar C		Novinar D		Skupno	
Stalni urad. viri	24	100%	22	100%	18	100%	34	100%	98	100%
Službeno pozitiven, osebno pozitiven	13	54,16	6	27,27	7	38,89	19	55,88	45	45,92
službeno pozitiven, osebno nevtralen	7	29,16	12	54,54	7	38,89	7	20,59	33	33,67
službeno nevtralen, osebno nevtralen	0	0	0	0	0	0	2	5,89	2	2,04
službeno negativ, osebno negativen	2	8,34	0	0	0	0	1	2,94	3	3,06
nejasen	1	4,17	4	18,19	4	22,22	5	14,70	14	14,29
drugo	1	4,17	0	0	0	0	0	0	1	1,02

Razlaga: Odnos sem opredelila glede na kombinacijo med določitvami službeno pozitiven, negativen, nevtralen in osebno pozitiven, negativen in nevtralen. V tabeli so navedene samo nekatere kombinacije – prve tri so tiste, ki se glede na število vseh virov (tudi neuradnih in nestalnih) pojavljajo najpogosteje. Četrta (službeno in osebno negativen) je tista, ki se tudi v celoti pojavlja najredkeje – vzrok za uvrstitev v tabelo je v dokazovanju, da z viri, ki jih »dvojno« negativno opredeljujejo, nikoli ne komunicirajo na lastno željo. Pod kategorijo drugo so opredelitev z »vmesno« frekvenco – službeno pozitiven/osebno negativen, službeno nevtralen/osebno pozitiven, službeno nevtralen/osebno negativen, osebno pozitiven/sluzbeno nevtralen in osebno pozitiven/sluzbeno negativen. Te kategorije se vsaka zase pojavljajo v majhnem številu primerov.

Odnos sem opredelila glede na kontekst komunikacije (neverbalen odnos – npr. izražanje sproščenosti ali nelagodnosti s položajem telesa, gibi rok in podobno; kje sta se vir in novinar srečala, tikanje-vikanje; . . .), glede na opazke o viru, posredovane sodelavcem (A: »A ti poznaš X? Mi je rekel, da je nekoč nekaj delal s tabo, pa sem mislila, da kaj veš o njem . . .« B: »Ja, meni se zdi čisto soliden. Sicer dolgovezi, drugače pa . . .«) in glede na novinarjevo opredelitev vira (»Joj, koliko časa mi vzame X. Ko ga končno dobim, pa običajno sploh ne ve nič o tem . . .«; »X je vedno prijetno poslušati. Zelo je simpatičen, ko

začne s svojimi retoričnimi izvajanja, ampak da bi izvedel kaj od njega, pa ne moreš pričakovati . . .«)

Iz tabele je razvidno, da imajo novinarji z več kot 70 odstotki uradnih virov vsaj službeno, s številnimi pa tudi osebno pozitivne odnose. Pozitivnost sproža kontinuiteta, ki omogoča specifično medsebojno »poznavanje«, usklajevanje (ali »vsiljevanje«) pričakovanj, interesov. Obratno pa pri prvem stiku pozitivno (službeno ali osebno) opredeljen odnos sproža kontinuiteto. Tisti, ki ga novinar pri prvem stiku opredeli negativno, ima le malo možnosti, da bi še kdaj na novinarjevo pobudo vstopil v medijsko realnost. Novinar pri tistih, ki jih opredeljuje negativno, išče informacije le, kadar to od njega izrecno zahtevajo (primer službeno povzročenih komunikacij zaradi enotnega obdelovanja teme, dogovorjene v redakciji), ali kadar mu samo ta vir informacij lahko »uradno« potrdi oz. zanika dogodke, informacije. Kadar ima alternativne možnosti, se najraje obrača na znanе, kontinuirane in pozitivno opredeljene vire.

Odnos do vira vpliva tudi na navajanje vira v novinarskem sporočilu – ta je lahko naveden eksplicitno (razvidno), prikrito (povzetek stališča brez navedbe vira) ali pa ni naveden:

Eksplicitno in prikrito navajanje uradnih virov

	Novinar A		Novinar B		Novinar C		Novinar D		Skupno	
Št. ur. v.	29	100%	36	100%	22	100%	39	100%	126	100%
da-ekspl.	10	34,49	19	52,78	12	54,55	16	41,03	57	45,28
prikrito	12	41,38	13	36,11	8	36,36	10	25,64	43	34,16
ne	5	17,24	3	8,33	2	9,09	10	25,64	20	15,86
ni tekst	2	6,89	1	2,78	0	0	3	7,69	6	4,76

Razlaga: Kategorija *da-eksplicitno* se nanaša na vire, ki jih novinar v tekstu navaja z imenom in priimkom ali kadar navaja vsaj institucijo, v imenu katere je vir govoril.

Kategorija *prikrito* se nanaša na vire, katerih interpretacije so v dokaj nespremenjeni obliki navedene v tekstu, ni pa iz ničesar razvidno, da to ni novinarjevo vedenje, mnenje, interpretacija. Vira iz teksta samega na noben način ni mogoče določiti.

Kategorija *ne* velja za vire, s katerimi je novinar sicer komuniciral o temi, o kateri je oblikoval sporočilo, njihovih interpretacij, mnenj pa ni uporabil v tekstu, ker se mu niso kazala kot pomembna, potrebna ali ker je virovo mnenje, interpretacija le malo vplivala na njegovo lastno videnje problema.

Kategorija *ni teksta* velja za vire, s katerimi je novinar komuniciral o temah, ki niso postale predmet novinarjevih sporočil.

Iz tabele je razvidno, da se vsaj četrtnina uradnih virov informacij prikrito pojavlja v sporočilih novinarjev – torej ne da bi bili navedeni. V nekaterih primerih gre za bolj ali manj jasno izraženo željo vira, da se v sporočilu ne bi pojavljal. Za večino primerov pa mislim, da gre za sposojanje primernih interpretacij, ki naj bi ohranile »poznavalsko« vlogo novinarja v očeh naslovnikov – zlasti kadar gre za teme, o katerih ve novinar zelo malo.

To je ena od možnih razlag. Druga, ki se nanjo navezuje, je, da je citiranje povezano z odnosom do vira informacij. Na podlagi opazovanja domnevam, da novinarji eksplicitno citirajo vir, kadar želijo poudariti, da gre za uradno informacijo, kadar visoko pozitivno ocenjen vir citiranje predstavi v pozitivni luči in kadar zelo negativno ocenjen vir citiranje predstavi v negativni luči. Kot svoje novinarji predstavljajo informacije, interpretacije tistih virov, ki jim zaupajo, ki jim verja-

mejo, na katerih strokovnost se zanesejo, pa hkrati predpostavljajo, da viru ni posebej do tega, da bi bil v tekstu eksplicitno naveden. Kot svoje predstavljajo tudi informacije, iz katerih oblikujejo vprašanja v časopisnih intervjujih, pa o tem tik pred pogovorom niso vedeli skoraj ničesar. Pogovor pred intervjujem so izkoristili za pridobivanje nekaj osnovnih informacij in za detekcijo virovih želja – o čem bi rad govoril.

Z uradnimi viri se komunicira rutinsko

Novinarji imajo zgrajene lastne mreže virov informacij, na katerih so najpomembnejša vozlišča pozitivno opredeljeni stalni uradni viri. Katere družbene in »državne« institucije predstavljajo in kako se komunicira z določenimi tipi virov? Vsi viri so bili v raziskavi razdeljeni v 11 skupin: politika, vlada in uprava, državne službe, javne službe, poslovni viri, interesne skupine, posamezniki strokovnjaki, vpleteni posamezniki, »navadni« posamezniki in drugi mediji. Največje (čeprav za izpeljavo pomembnejših sklepov še vedno premajhne) skupine so bile politika (15,54%), poslovni viri (12,44%), javne (10,88%) in državne službe (10,36%) ter vpleteni posamezniki (10,36%). Stiki z viri informacij so sicer vselej poosebljeni⁹ in zato po svojem značaju enkratni. Kljub temu pa imajo navedene skupine nekatere skupinske značilnosti komuniciranja z novinarji – glede na status vira, način postavljanja v pozicijo vira, glede na kanale komuniciranja ipd.

a) *status vira*: velika večina virov iz prvih petih skupin (politika, vlada + uprava, državne in javne službe ter poslovni viri) ima status uradnih virov in zato večjo možnost (»pravico«) definiranja novinarskih dogodkov. Pri virih iz naslednjih skupin prevladujejo neuradni viri, ki jim novinarji namenjajo pozornost predvsem na podlagi medsebojnih odnosov in križanj interesov. Njihove pobude presojajo z vidika potrebnega dela, razpoložljivega časa, dostopnosti do potrebnih dodatnih informacij in podobno.

b) *postavljanje v pozicijo vira*: na podlagi opazovanja se mi kažejo predvsem tri značilne situacije: 1) vir se sam postavi v pozicijo vira – to lahko stori tako uradni kot neuradni vir. Postavljanje je interesno motivirano. Najbolj značilno je za vire v skupini politika in za vpletene posameznike. 2) vir je institucionalno opredeljen kot vir – velja predvsem za uradne vire iz skupin vlada in uprava, državne in javne službe, ki jih novinarji razumejo kot vire po funkciji. 3) vir postavi v pozicijo vira novinar – velja najbolj značilno za posameznike-strokovnjake, delno za posameznike novinarje in druge medije, občasno pa tudi za vire iz drugih skupin. Gre za določanje na podlagi novinarjeve subjektivne zaznave kompetence določenega vira.

c) *kanali komuniciranja z viri* – Sigal (1973) je identificiral tri kanale – rutinske (uradne procedure-sestanki, izjave za tisk, tiskovne konference . . .), neformalne (odvisni od novinarjevih osebnih stikov, novice iz ozadja, nevladne procedure ipd.) in iniciativne (novinarjeva lastna pobuda, spontani dogodki, lastna raziskovanja . . .). Sigal sicer govori o sporočilih, nastalih na podlagi teh kanalov (ukvarjal se je z analizo besedila), vendar pa lahko tudi vire informacij opredelimo po teh treh kanalih, pri čemer pa je treba upoštevati, da npr. neformalni kanali ne pome-

⁹ Tudi uradno vabilo, ki ga pošlje institucija, ima podpisane pošiljatelja – če ga novinar pozna, vabilo drugače obravnava, kot če je pošiljatelj zanj osebno nedefiniran. Isto velja za medijska sporočila – ta imajo podpisane avtorje in odnos do sporočila se prav tako oblikuje na podlagi poznavanja/nepoznavanja in odnosa do tega avtorja.

nijo le novinarjevega dostopa do vira, ampak tudi nasprotno – virov dostop do novinarja. Pri vseh stikih z viri prevladuje rutinski kanal komuniciranja (61,66% stikov z vsemi viri), neformalni kanali (22,28%) ter iniciativni (16,06%) za njimi daleč zaostajajo. Glede na opredeljene skupine pa je raziskava pokazala tudi, da razen pri vpletenih posameznikih in pri interesnih skupinah pri drugih skupinah prevladuje en kanal komuniciranja. Pri skupinah, v katerih prevladujejo uradni viri, je to rutinski kanal komuniciranja. Vzrok za to je kontinuiteta stikov (uradni viri producirajo velike količine novinarskih dogodkov), na podlagi katere se vzpostavlja zaupanje v vire in definiranje virov kot poznavalcev. Dokler ta proces nemoteno deluje, se novinarju ne zdi potrebno, da bi iskal neformalne kanale zbiranja informacij, saj mu rutinski zagotavljajo dovolj ustreznih in popolnih informacij za oblikovanje sporočil. Pomanjkanje drugih kanalov je posledica »stanja stvari«, kot ga novinarji razumejo, in tudi zadovoljstva s takim stanjem, ki omogoča rutiniziranje in predvidljivost dela.

Za konec...

Večino dogodkov definirajo že pred novinarjem. Novinar lahko definicijo zavrne, lahko pa jo sprejme in dogodek postane »vreden« novinarske pozornosti. (Ne)sprejemanje ponujene definicije določajo:¹⁰ novinarjeve naravnosti (raje pokriva dogodke, o katerih nekaj ve, ker sodijo v njegove zadolžitve, ali dogodke, ki ga tudi osebno zanimajo), percepcija virov (uradni/neuradni, pozitivno/negativno opredeljeni), upoštevanje »razpoložljivosti« časa, ki jo tudi oblikujejo naravnosti, upoštevanje službenih zadolžitvev in podobno (to »mora« narediti, to pa ni »nujno«), dostop do informacij (nekateri informacije lahko dobi hitro in ve kje, od koga, druge bi terjale več iskanja in predvidoma bolj zaprte kanale informiranja), nujnost oblikovanja sporočil (delo v novinarski organizaciji je normirano – novinar je dolžan na mesec napisati toliko in toliko prispevkov. Tudi to je pomembno za sprejemanje definicij dogodkov – novinar potrebuje dogodke in potrebuje vire, ki mu jih bodo zagotavljali.) Navedene določitve so (skupaj s skladnostjo ponotranjenih selektivnih mehanizmov pri uradnih virih in novinarjih) tudi možen vzrok, da se najbolj aprioristično sprejemajo prav uradne definicije dogodkov. Te namreč zagotavljajo »ustreznost« (neproblematičnost) dogodka, stalnost in v »obratniškem« smislu popolnost informacij, možnost predvidevanja in vnaprejšnjega razporejanja delovnega časa, najlažji dostop do informacij... Zaradi kontinuitete in na tej podlagi vzpostavljenih vsaj službeno pozitivnih odnosov, zaradi definiranja uradnih virov kot nujno potrebnih in poznavalskih (v smislu: »Kdo pa naj ima te podatke, če ne oni?«¹¹) novinarji takšne določitve sprejemanja definicij dogodkov ponotranjijo in jih ne izpostavljajo kritičnemu premisleku.

Če je interpretacija neločljivo povezana z informacijo in s samo definicijo dogodka kot novinarskega dogodka, je tisti, ki definira dogodek ali informacijo, vselej tudi že interpret. Ugotovitve raziskave kažejo, da določevalec dogodka

¹⁰ Določitve niso univerzalne in jih ni mogoče hierarhično razvrstiti, razlikujejo se tudi od novinarja do novinarja in pogosto od primera do primera. Menim pa, da so to tiste najslošnejše, ki tudi določajo (ne)sprejemanje ponujenih definicij in ki se v modificiranih oblikah vendarle pojavljajo pri večini novinarjev v raziskovani enoti.

¹¹ Tako je odgovoril eden od opazovanih novinarjev na vprašanje, zakaj se je odločil ravno za ta vir. Pri tem pa se novinarji ne zavedajo, da »goli« podatki v komunikaciji pravzaprav nikoli ne obstajajo – vselej gre za interpretirane informacije. Eden od novinarjev je sam povedal, da si v zapiskih označi, kaj so viri »poudarili« in ob čem so rekli »to ni pomembno«. Takšne opazke novinarji običajno upoštevajo, ker menijo, da vir več ve o temi kot oni sami.

v skoraj 70 odstotkih primerov ni novinar. Vendar pa to NE pomeni, da je zaradi sprejemanja dogodkov, kakor jih definirajo drugi, izključen iz interpretacije. Novinar kot središčna točka medijske realnosti (glej Drame, 1992) vselej vstopa v procese definiranja in interpretiranja. Definicije lahko sprejme, zavrne ali redefinira. Ugotovitev, da jih predvsem precej neproblematično sprejema, njegove možnosti posega ne ukinja. Vendar pa bi se morali novinarji najprej zavedati procesov lastnega delovanja, jih izpostavljati kritičnemu vrednotenju, da bi jih v nadaljevanju lahko spreminjali in vanje dejavneje posegali. Opozorilo na dajanje privilegijev predvsem uradnim virom se povezuje s stanjem (ne)demokratičnosti tiska, na kar so v zadnjem času npr. opozarjali raziskovalci, ki demokratičnost tiska povezujejo z uporabo več različnih tipov informacij (glej npr. Brown, Bybee, Wearden, Straughan, 1987; Hansen, 1990; Hansen; 1991). Večstopenjska sporočevalska struktura (glej shemo 1) sama po sebi ni problematična – problematično pa je, če se je ne zavedamo. In problematično je, če jo v točki vira informacij omejujemo zgolj na »oblastne pozicije« in je ne širimo z različnimi tipi virov informacij, s pluralizmom različnih glasov.

LITERATURA:

- ALTHEIDE, DAVID L. (1974), *Creating Reality, How TV News Distorts Events*, Sage Publications, Beverly Hills, London
- ATWATER, TONY & GREEN, NORMA F. (1988), *News Sources in Network Coverage of International Terrorism*; v: *Journalism Quarterly*, 65:967-971
- BOGDAN, ROBERT & TAYLOR, STEVEN J (1975), *Introduction to Qualitative Research Methods, A Phenomenological Approach to the Social Sciences*, A Wiley-Interscience Publication, New York, London, Sidney, Toronto
- BROWN, JANE DELANO; BYBEE, CARL R.; WEARDEN, STANLEY T. & STRAUGHAN, DULCIE MURDOCK (1987), *Invisible Power: Newspaper News Sources and the Limits of Diversity*; v: *Journalism Quarterly*, 64:45-54
- DRAME, INES (1992), *Medijska realnost kot posebna realnost*; v: *TIP XXIX/9-10:849-859*
- HANSEN, KATHLEEN A. (1990), *Information Richness and Newspaper Pulitzer Prizes*; v: *Journalism Quarterly* 67:930-935
- HANSEN, KATHLEEN A. (1991), *Source Diversity and Newspaper Enterprise Journalism*; v: *Journalism Quarterly* 68:474-482
- KOŠIR, MANCA (1988), *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*, DZS, Ljubljana
- LASORSA, DOMINIC L. & REESE, STEPHEN D. (1990), *News Sources Use in the Chrash of 1987: A Study of Four National Media*; v: *Journalism Quarterly*, 67:60-71
- MARTIN, SHANNON ROSSI (1988), *Proximity of Event as Factor in Selection of News Sources*; v: *Journalism Quarterly* 65:986-989 + 1043
- MEDIANA 3 (1993), *Branost, gledanost in poslušnost, Analiza medijev v Sloveniji*, Inštitut za raziskovanje medijev, Ljubljana
- SCHLESINGER, PHILIP (1989), *From production to propaganda?*; v: *Media, Culture and Society* 11:283-306
- SCHLESINGER, PHILIP; TUMBER, HOWARD & MURDOCK, GRAHAM (1991), *The media politics of crime and criminal justice*; v: *British Journal of Sociology* 42:397-420
- SIGAL, LEON V. (1973), *Reporters and officials*, Lexington, Mass.: D.C. Heath
- SIGAL, LEON V. (1986), *Sources Make the News*; v: Manoff, Schudson (ed) *Reading the News*, New York, Pantheon Books
- SOLOSKI, JOHN (1989), *Sources and Channels of Local News*; v: *Journalism Quarterly* 66:864-870
- SPLICAL, SLAVKO (1990), »Informacijska družba« in družboslovne znanosti, V:TIP XXVII:54-57
- TUCHMAN, GAYE (1977), *The Exception Proves the Rule: The Study of Routine News Practice*; v: Hirsch, Miller, Kline (eds) *strategies for Communication Research*, Sage Publication, Beverly Hills, London, str. 43-62
- TUCHMAN, GAYE (1978), *Making News: A Study in the Construction of Reality*, New York; Free Press